

ALISHER NAVOIY IJODIDA TASAVVUFIY QARASHLAR

Rashidova Surayyo Yorqin qizi

*O'zbekiston Milliy Universiteti jurnalistika va o'zbek filologiyasi
fakulteti*

Abstract: Alisher Navoiy o'zbek mumtoz adabiyotining eng buyuk namoyandalaridan biri hisoblanadi. Uning ijodi nafaqat badiiy jihatdan, balki falsafiy va ma'naviy mazmuni bilan ham katta ahamiyatga ega. Shoir o'z asarlarida insonning ma'naviy kamolotga erishishi, ruhiy poklanishi va komil inson bo'lishi masalalariga alohida e'tibor qaratgan. Ayniqsa, tasavvufiy g'oyalar Navoiy ijodining muhim jihatlaridan biri hisoblanadi. Shoir asarlarida tasavvuf ta'limotiga xos bo'lgan ishq, sabr-toqat, poklik, halollik va ma'naviy kamolot kabi tushunchalar keng yoritilgan.

Kalit so'zlar: ezgulik va poklik, tasavvufiy g'oyalar, insoniy fazilatlar.

Tasavvuf – bu insonning ichki dunyosini poklash, nafsni tiyish va ruhiy kamolotga erishish yo'lini o'rgatuvchi ta'limotdir. Ushbu ta'limotga ko'ra, inson o'z nafsini yengib, ezgulik va poklik yo'lidani borishi orqali komillikka erishadi. Navoiy ham o'z asarlarida ana shu g'oyalarni badiiy obrazlar va ramziy ifodalar orqali yoritib beradi. Shoirning fikricha, haqiqiy baxt insonning boylik yoki mansabga erishishida emas, balki uning ma'naviy jihatdan yuksalishida namoyon bo'ladi.

Navoiy ijodida tasavvufiy g'oyalar ayniqsa uning dostonlari va g'azallarida yaqqol namoyon bo'ladi. Shoirning mashhur asari bo'lgan “Xamsa” tarkibidagi dostonlarda insoniy fazilatlar, muhabbat, sadoqat, sabr va matonat kabi tushunchalar chuqur tasvirlangan. Xususan, “Farhod va Shirin” dostonida Farhod obrazi orqali pok muhabbat, fidoyilik va sabr-toqat g'oyalari yoritilgan. Farhodning Shiringa bo'lgan muhabbati oddiy sevgi sifatida emas, balki insonning ruhiy pokligi va sadoqatining ramzi sifatida talqin qilinadi.

Shuningdek, Navoiy ijodida tasavvufiy qarashlarning yana bir yorqin namunasi sifatida “Lison ut-tayr” asarini ko'rsatish mumkin. Ushbu asarda qushlarning safarga chiqishi ramziy tarzda tasvirlanib, insonning haqiqatni izlash yo'lidagi ruhiy sayohatiga qiyos qilinadi. Asarda har bir qush insonning turli xususiyatlarini ifodalaydi va ularning sayohati orqali komillikka erishish yo'li tasvirlanadi. Bu asar tasavvufiy falsafaning badiiy ifodasi sifatida alohida ahamiyatga ega.

Bundan tashqari, Navoiy gʻazallarida ham tasavvufiy gʻoyalar keng aks etgan. Shoir gʻazallarida ishq tushunchasi muhim oʻrin tutadi. Tasavvufiy talqinga koʻra, ishq insonni Yaratganga yaqinlashtiruvchi kuch hisoblanadi. Navoiy gʻazallarida ishq nafaqat insoniy tuygʻu, balki ilohiy muhabbat sifatida ham talqin qilinadi. Shoir ishq orqali inson qalbini poklash va uni maʼnaviy kamolot sari yetaklash gʻoyasini ilgari suradi.

Alisher Navoiy ijodida ishq tushunchasi tasavvufiy maʼnoda keng talqin qilinadi. Shoir nazarida ishq inson qalbini poklovchi va uni maʼnaviy kamolot sari yetaklovchi kuch hisoblanadi. Navoiy gʻazallarida ishq orqali insonning ruhiy poklanishi va ilohiy haqiqatga yetishishi tasvirlanadi. Bu fikrni shoir quyidagi mashhur bayti orqali ham ifodalaydi:

Ishq aro jon fido qilmoq erur mardlar ishi,
Kimki ishqni bilmasa, u inson emas kishi.

Ushbu baytda ishq insonni komillikka yetaklovchi eng muhim omil sifatida talqin qilinadi. Tasavvuf taʼlimotida ham ishq insonni Haqqa yaqinlashtiruvchi kuch sifatida qaraladi. Shu sababli Navoiy asarlarida ishq tushunchasi nafaqat badiiy, balki falsafiy va maʼnaviy mazmun kasb etadi.

Navoiy asarlarida komil inson gʻoyasi ham muhim oʻrin egallaydi. Komil inson – bu bilimli, odobli, saxovatli, sabrli va adolatli shaxsdir. Shoir oʻz asarlarida ana shunday ideal inson obrazini yaratadi va jamiyat aʼzolarini ana shunday fazilatlarni egallashga chorlaydi. Navoiy nazarida insonning haqiqiy qadri uning boyligi yoki mansabi bilan emas, balki uning maʼnaviy fazilatlari bilan belgilanadi.

Shuningdek, shoirning “Mahbub ul-qulub” asarida ham insonning axloqiy fazilatlari haqida muhim fikrlar bayon etilgan. Ushbu asarda insonning odob-axloqi, halolligi, saxovati va sabr-toqati haqida fikr yuritiladi. Navoiy jamiyat taraqqiyoti uchun eng muhim omillardan biri insonning maʼnaviy yetukligi ekanligini taʼkidlaydi.

Umuman olganda, Alisher Navoiy ijodi tasavvufiy gʻoyalar bilan boyitilgan boʻlib, unda insonning maʼnaviy kamoloti, ruhiy poklanishi va komil inson boʻlish masalalari keng yoritilgan. Shoir oʻz asarlari orqali insonni ezgulik, adolat va poklik sari chorlaydi. Shu sababli Navoiy ijodi bugungi kunda ham oʻz ahamiyatini yoʻqotmagan boʻlib, yosh avlodni maʼnaviy tarbiyalashda muhim manba hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Alisher Navoiy. Xamsa – Toshkent: Oʻzbekiston, 2005.

2. Alisher Navoiy. Mahbub ul-qulub – Toshkent: Sharq, 2002.
3. Sultonov, A. O‘zbek adabiyoti tarixi – Toshkent: Fan, 2010.
4. Ergashev, R. O‘zbekistonning mumtoz adabiyoti va tasavvuf – Toshkent: O‘qituvchi, 2015.
5. Qodirov, B. Alisher Navoiy va tasavvufiy falsafa – Samarqand: Ma’naviyat, 2018.